

Vilniaus vaivados Jono Karolio Chodkevičiaus pagerbimas: Jono Horskio *Pagarbos poemėlė naujajam Vilniaus vaivadai, šviesiausiam ponui, p. Jonui Karoliui Chodkevičiui (1617)*

SIGITAS NARBUTAS

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka
sigitas.narbutas@mab.lt
<https://orcid.org/0000-0002-8159-7077>

ANOTACIJA. Straipsnyje aptariamas Lietuvos didžiojo etmono, Vilniaus vaivados Jono Karolio Chodkevičiaus (1571–1621) vaizdavimas neolotyniškojoje Lietuvos literatūroje, daugiau dėmesio skiriant proginei Jono Horskio *Pagarbos poemėlei naujajam Vilniaus vaivadai, šviesiausiam ponui, p. Jonui Karoliui Chodkevičiui (1617)*. Šiuo kūriniu autorius įamžino kelis reikšmingus Lietuvos istorijos įvykius: Vilniaus vyskupo Benedikto Vainos ir Vilniaus vaivados Mikalojaus Kristupo Radvilos mirtis, naujojo Vilniaus vyskupo Eustachijaus Valavičiaus įgesą ir naujojo Vilniaus vaivados Chodkevičiaus įžengimą į sostinę bei jo pagerbimo iškilnę. Pabaigoje pateikiamas kūrinio vertimas į lietuvių kalbą.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Jonas Karolis Chodkevičius; Tomas Digonis; Jonas Horskis; Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis; Benediktas Vaina; Eustachijus Valavičius; Vilniaus vaivada; Livonijos karas; Salaspilio (Kirchholmo) mūšis; neolotyniškoji poezija; senoji Lietuvos literatūra.

2021-aisiais Lietuvoje gražiai ir prasmingai paminėtos 450-osios Vilniaus vaivados Jono Karolio Chodkevičiaus gimimo ir 400-osios jo mirties metinės. Tų pačių metų lapkritį vykusiuose XXI Jurgio Lebedžio skaitymuose aptartas vaivados vaizdavimas bendralaikiuose literatūros kūriniuose. Jų gausumas

bei įvairovė įtikinamai paliudijo Chodkevičių buvus populiariausiu heroju mi, kurio gyvenimas ir darbai XVII–XVIII a. įkvėpė daugybę autorių. Vien lotynų kalba XVII a. publikuota keturiolika knygų: poemų, poezijos rinkinių, pamokslų ir paraliteratūrinių veikalų, sukurtų daugiau kaip trisdešimties įvairių autorių¹. Trys iš jų – Laurencijus Bojeris, Bazilijus Plinijus ir Jonas Horskis – paliko didžiausios meninės vertės kūrinį. Bojerio ir Plinijaus tekstai sulaukė literatūros tyrėjų bei istorikų dėmesio ir yra aptarti gausiuose tyrimuose². Ši publikacija supažindins skaitytojus su trečiuoju minėtuoju autoriumi – Jonu Horskiu ir jo *Pagarbos poemėle naujajam Vilniaus vaivadai, šviesiausiam pouni, p. Jonui Karoliui Chodkevičiui*³.

TRUMPA JONO KAROLIO CHODKEVIČIAUS GYVENIMO APŽVALGA

Horskio *Pagarbos poemėlės* ir kitų bendralaikių kūrinių turinį suprasti ir įvertinti padės trumpa Chodkevičiaus biografija. Po lenkų mokslininko Mariano

¹ Daugiau apie juos žr. Sigitas Narbutas, „Jonas Karolis – Dievo Lietuvai duotas taleris“, in: *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka*, 2021, t. 10, p. 13–45.

² Didelės apimties tyrimą *Laurencijus Bojeris ir jo poema „Karolomachija“* parengė ši kūrinį į lietuvių kalbą išvertęs Benediktas Kazlauskas. Darbas nebuvo išspausdintas, jo mašinarštis išliko šeimos archyve (Benediktas Kazlauskas, *Laurencijus Bojeris ir jo poema „Karolomachija“*: [Mašinarštis]. B. m. [139] lap. Šeimos archyvas). Kiti Bojerio *Karolomachijos* tyrimai: Darius Antanavičius, „Znane i nieznanne źródła do kampanii Kircholmskiej w 1605 roku“, in: *Wojny północne w XVI–XVIII wieku: W czterechsetlecie bitwy pod Kircholmem*, redakcja Bogusław Dybaś, współpraca Anna Ziemińska, Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu; Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, 2007, p. 27–29; Sigitas Narbutas, „„Karolomachijos“ akiračiai“, in: Laurencijus Bojeris, *Karolomachija*, iš lotynų kalbos vertė Benediktas Kazlauskas, Vilnius: Vaga, 1992, p. 164–178; Eugenija Ulčinaite, *Lietuvos Renesanso ir Baroko literatūra*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001, p. 203–208; Eugenija Ulčinaite, Albinas Jovaišas, *Lietuvių literatūros istorija: XIII–XVIII amžiai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 289–293. Apie Bazilijaus Plinijaus kūrybą ir Salaspilio (Kirchholmo) mūšiu skirtą jo poemą žr. Darius Antanavičius, *op. cit.*, p. 25–26; Mārtiņš Laizāns, „Ars scientiae gratia: Basilius Plinius and science in verse“, in: Ojārs Lāms, Mārtiņš Laizāns, *Riga Literata: Humanist Neo-Latin Heritage of Riga within European Respublica Literaria*, 2020.

³ Jonas Horskis, Ποιημάτων honorarium, novo palatino Viln. illustrissimo domino Ioanni Carolo Chodkiewicz [...] novam suae dignitatis sedem auspicato primum adeunti, cognatae observantiae ergo d. d. Academicus humaniorum literarum cultor, Ioannes Horski, anno Domini [1617], Vilnae: In typographeo Acad[emico] S. I., [1617].

Chachajaus tyrimo Chodkevičiaus gimimą linkstama datuoti 1571-aisiais⁴. 1583–1586 m. Jonas Karolis su vyresniu broliu Aleksandru studijavo Vilniaus, o 1586–1589 m. – Ingolštato jėzuitų akademijoje. 1590 m. pradžioje abu broliai atvyko į Paduvą, čia Aleksandras įsirašė į universitetą. Netrukus abu išvyko į Veneciją, iš jos – į Romą. Tais pačiais metais Jonas Karolis grįžo į Lietuvą, o Aleksandras dar kurį laiką praleido Italijoje. 1596 m. pavasarį Jonas Karolis pradėjo karvedžio karjerą – su savo kuopa Lenkijos lauko etmonui Stanisławui Żółkiewskiu (1547 ar 1550–1620 m.) padėjo malšinti Severyno Nalivaikos (1560–1597) kazokų sukilimą⁵. Už narsą karo lauke Jonas Karolis 1596 V 27 buvo nominuotas LDK pataurininkiu⁶. Netrukus jis gavo aukštesnę pareigybę: 1599 VII 19 Chodkevičius buvo nominuotas Žemaičių seniūnu⁷ ir pateko į Lietuvos senatą – tapo Ponų Tarybos nariu. 1600 m. su savo būriu jis dalyvavo Lenkijos didžiojo etmono Jano Zamoyskio (1542–1605) žygyje į Moldaviją. Jonas Karolis ypač pasižymėjo 1600 X 20 mūšyje ties Bukovu Valakijoje⁸. Jame ATR pajėgos sumušė Moldavijos ir Valakijos gospodariaus Mykolo Stiprijo kariuomenę. 1601 m. jis buvo paskirtas LDK didžiojo etmono pavaduotoju (nominuotas 1601 IV 27)⁹, 1603 m. – Livonijos administratoriumi, 1605 m. – LDK didžiuoju etmonu (taip pavadintas 1605 III 26 dokumente), o 1616 m. – Vilniaus vaivada (nominuotas 1616 VI 28)¹⁰. Joną Karolį išgarsino pergalės, pasiektos 1600–1609 m. kare su švedais dėl Livonijos. Svarbiausią, jį pasaulyje

⁴ Marian Chachaj, „O dacie urodzenia i o edukacji Jana Karola Chodkiewicza“, in: *Studia z dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego (XVI–XVIII wieku)*, pod redakcją Sławomira Górzynskiego i Mirosława Nagielskiego, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2014, p. 49–58.

⁵ Darius Antanavičius, „Jonas Karolis Chodkevičius: kelias į karvedžio šlovę. Istoriko įvadas“, in: Pranciškus Malkotas, *Karų su turkais ir Livonijoje balsas apie šlovingo atminimo Joną Karolį Chodkevičių = Tureckich i iflanskich wojen o sławnej pamięci Janie Karolu Chodkiewczu głos*, parengė Darius Antanavičius [et al.], vertė Eglė Patiejūnienė, Warszawa: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 2016, p. 13.

⁶ *Urządnicy centralni i dostojnicy XIV–XVIII wieku: Spisy*, opracowali Henryk Lulewicz i Andrzej Rachuba, Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1994, p. 144.

⁷ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego: Spisy*, t. 3: *Księstwo żmudskie, XV–XVIII wiek*, pod redakcją Andrzeja Rachuby, opracowali Henryk Lulewicz [et al.], Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2015, p. 267.

⁸ Darius Antanavičius, *op. cit.*, p. 14.

⁹ *Ibid.*, p. 16.

¹⁰ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego: Spisy*, t. 1: *Województwo wileńskie, XIV–XVIII wiek*, pod redakcją Andrzeja Rachuby, opracowali Henryk Lulewicz [et al.], Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2004, p. 194.

išgarsinusią, pergalę Jonas Karolis pasiekė 1605 IX 27 prie Kirchholmo (Salspilio). Čia jis su Lietuvos pulkais (3500–3800 karių) sumušė tris kartus didesnes švedų pajėgas, vadovaujamas karaliaus Karolio IX (apie 14 tūkst. kareivių); mūšio lauke žuvo apie 6 tūkst. priešų karių¹¹. Abiejų Tautų Respublikai paskelbus karą Maskvos valstybei, Chodkevičius dalyvavo Smolensko apguloje (užimtas 1611 VI 14), vėliau, 1611–1612 m., vadovavo ATR kariuomenei prie Maskvos. 1617–1618 m. jis su ATR kariuomene lydėjo karalaitį Vladislavą į Maskvą; karinė jo patirtis, karvedžio talentas ir sumanūs veiksmai leido itin sunkiomis aplinkybėmis sudaryti ATR palankias Deulino paliaubas (1618 XII 11)¹². 1620 m., prasidėjus karui su Turkija, karalius jį paskyrė ATR kariuomenės vadu. 1621 VIII 29 – X 9 mūšiuose prie Chotino (tvirtovė Vakarų Ukrainoje netoli Podolės Kameneco) jo vadovaujama kariuomenė (apie 26 tūkst. Lenkijos ir Lietuvos karių ir apie 30 tūkst. Zaporožės kazokų) sulaukė tris kartus didesnes Turkijos pajėgas (kai kurių šaltinių duomenimis, jos siekė apie 170 tūkst. karių). Per šiuos mūšius, IX 24, Chodkevičius Chotino tvirtovėje mirė¹³.

Jonas Karolis buvo du kartus vedęs. 1593 VII 23 jis susituokė su Sofija Mieleckyte (1566 ar 1567–1618)¹⁴; šia santuoka jis susigiminiavo ne tik su įtakinga lenkų didikų Mieleckių gimine, bet ir su Radvilomis (Sofijos motina buvo Mikalojaus Radvilos Juodojo duktė, Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio sesuo). Su pirmąja žmona jis sulaukė dviejų sūnų: Jono Jeronimo Krizostomo (1598–1613) bei Kazimiero, ir dukters Onos (m. 1625). Sofijai mirus, Jonas Karolis 1620 XI 24 vedė kunigaikštę Oną Aloyzą Ostrogiškę (m. 1654)¹⁵. Jos valia Chodkevičius nebuvo palaidotas prie pirmosios žmonos ir sūnaus Kretingoje, kaip pats nurodė savo testamente.

¹¹ Išsamiau apie Chodkevičiaus žygius Livonijos karo metu žr. Darius Antanavičius, *op. cit.*, p. 15–20.

¹² Išsamiau apie Chodkevičiaus veiksmus 1611–1612 ir 1617–1618 m. Maskvos kampanijose žr. Adomas Stanislovas Naruševičius, *Historja Jana Karola Chodkiewicza, woiewody wileńskiego, hetmana wielkiego W. X. L.*, t. 2, W Warszawie: w drukarni nadwornej J. K. Mci, 1781, p. 1–50, 100–274.

¹³ Plačiau apie Chotyno kautynes žr. Petro Sas, „Chotyno mūšis: karo realijos ir kasdienybė“, in: Petro Sas [et al.], *1621 m. Chotino mūšis – mūšis dėl Vidurio Europos*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2011, p. 99–130.

¹⁴ *Urządncy Wielkiego Księstwa Litewskiego: Spisy*, t. 3, p. 267.

¹⁵ *Urządncy Wielkiego Księstwa Litewskiego: Spisy*, t. 1, p. 194.

Be šeimos, bendralaikiuose kūrinuose minimos svarbesnės Jono Karolio fundacijos. Jo pastangomis bei lėšomis 1602 m. Kretingoje, dešiniajame Akmenos upės krante, iškilo medinė bažnyčia. 1605–1617 m. kitame Akmenos krante iškilo jo funduota mūrinė Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai ir Šv. Pranciškaus bažnyčia ir bernardinų vienuolynas. Bažnyčioje buvo įrengtas mauzoliejus šeimai¹⁶. 1609 m. Chodkevičius įkūrė Kretingos miestą ir suteikė jam Magdeburgo teises. 1614 m. Jonas Karolis su žmona užrašė 7 ūkius būsimai Kražių jėzuitų kolegijai. Prie šios donacijos prisidėjo Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis, kuriam Kražiai priklausė, – paskyrė valaką žemės. Donacijos dokumentai ir donatorių privilegijos datuotos 1615 metais. Kertinis naujos mūrinės kolegijos pastato akmuo buvo pašventintas 1618 metais. 1621 V 2 Žemaičių vyskupas Stanislovas Kiška pašventino kertinį kolegijos Švč. Mergeles Marijos Dangun Ėmimo bažnyčios akmenį¹⁷.

JONAS KAROLIS CHODKEVIČIUS BENDRALAIKĖJE NEOLOTYNIŠKOJOJE POEZIJOJE

Svarbiausi Chodkevičiaus biografijos faktai, jo bei jo šeimos narių pagerbimas ir jo fundacijos sudaro bendralaikių neolotyniškosios poezijos kūrinų turinį. Juose apdainuojami ne visi, o tik svarbiausi įvykiai bei nuopelnai. Visi šie kūriniai yra proginiai. Pagal įvykio turinį juos galima suskirstyti į tokias temines grupes: herojinė, laidotuvių, dėkojimo už suteiktis ir sveikinimų (gimimo ir pareigų pradžios progomis) poezija. Pirmajai – herojinės poezijos – teminei grupei priklauso keturi kūriniai: Bazilijaus Plinijaus *Pergalė* (greičiausiai 1605)¹⁸, Laurencijaus Bojerio *Karolomachija* (1606)¹⁹ ir dvi Pilypo Midendorfo

¹⁶ Genutė Kirkienė, „Didysis Chotino karvedys – Jonas Karolis Chodkevičius“, in: Petro Sas [et al.], *1621 m. Chotino mūšis – mūšis dėl Vidurio Europos*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2011, p. 150–152.

¹⁷ Antanas Liuima, „Kražių kolegija“, in: *Kražiai*, redaktorių kolegija: Vytautas Būda [et al.], Vilnius-Kaunas: Leidykla „XXI amžius“, 1993, p. 41–42.

¹⁸ Basilius Plinius, *Victoria, quam iuvante Deo Optimo Maximo serenissimi et invictissimi Sigismundi III regis Poloniae et Sveciae etc. exercitus duce illustrissimo et fortissimo Iohanne Carolo Chotkevicio adversus Carolum Sudermaniae, Nerich et Wermlandiae ducem [...] prope Kerholmum 17 Septembris anno 1605 obtinuerunt*, Rigae, [1605].

¹⁹ Laurencijus Bojeris, *Carolomachia, qua felix victoria, ope Divina, auspiciis serenissimi et potentissimi Sigismundi III. Poloniae et Sveciae regis [...] per ill[ustrissim]um d. Ioan[em]*

(Mitendorfo) poemos: *Ryga dėkoja šviesiausiam prakilniam ponui, Šklovo, Bichavo ir Mūšės grafui Karoliui Chodkevičiui už nutrauktą Pernu apgulą ir susigražintą Daugavgryvą išguldžius ir išvaikius priešus (1611)*²⁰ ir *Livonija sveikina laimingai grįžusį šviesiausių prakilniausių poną, Šklovo, Bichavo ir Mūšės grafą Joną Karolį Chodkevičių (1619)*²¹. Laidotuvių teminei grupei priklauso du kūriniai. Tai Vilniaus akademijos studentų vardu išspausdintas *Aukščiausias viltis žadinusio šviesiausio pono Jeronimo Krizostomo Chodkevičiaus atminų vaizdas (1614)*²² ir Rapolo Skorulskio kartu su kitais Nesvyžiaus jėzuitų kolegijos studentais išleistas *Nemirtingumo lauras, kuri Jėzaus Draugijos Nesvyžiaus bažnyčioje šviesiausias ponas Jonas Stanislovas Sapiega padėjo prie šviesiausio pono Jono Karolio Chodkevičiaus kenotafo (1622)*²³. Dėkojimo už suteiktis teminei grupei priklauso keli kūriniai, 1619–1621 m. išspausdinti dviem knygelėmis: *Nuolanki padėka, šviesiausiam ponui p. Jonui Karoliui Chodkevičiui sukurta Kražių Apolono (1619)*²⁴ ir *Akmens pašventinimas pradedant Didžiajai Mergelei Motinai skirtos bažnyčios, funduotos*

Carolus Chodkiewiczum comitem in Szklów et Bychow [...] de Carolo duce Sudermanniae s. r. m. perduelli V. Kalend[as] Octob[res] a. D. 1605. in Livonia sub Kyrkholmum reportata, narratur, seren[issimo] principi Wladislao a Christophoro Zawisza [i. e. Laurentio Boiero], in alma Vilmensi Academia Societ[atis] Iesu, studioso d. d., Vilnae: Typis Academicis S. I. Thomas Lewicki, 1606.

²⁰ Philipp Middendorf, *Illust[rissi]mo et mag[nifi]co Heroi ac d[omi]no d[omi]no Carolo Chodkiewicz comiti in Sklow et Bichow de Mysza [...] de Parnavae obsidione soluta Dunamundaque recepta hostibus caesis et profligatis Riga gratulatur* autore Philippo Mittendorfo, Rigae Livonum: Typis Nicolai Mollini, 1611.

²¹ Philipp Middendorf, *Ill[ustrissi]mo et mag[nifi]co Heroi ac domino dn. Iohanni Carolo Chodkiewicz comiti in Schlow et Bichow de Missa [...] Livonia reditum foelicem gratulatur* autore Philippo Mittendorfo, Rigae Livonum: Nicolaus Mollinus excudebat, 1619.

²² *Schema parentalium summae spei adolescenti, illustrissimo domino d. Hieronymo Chrysostomo Chotkiewicz a studiosa iuventute Academiae Vilmensis Societatis Iesu, pridie Calendas Aug. anno 1613. datorum, per eandem, ad diem funebris pompae expansum, maestoque illius parenti, illust[rissi]mo ac magnifico d. d. Ioanni Carolo Chotkiewicz comiti in Bychow, Szklow, et Mysza [...] consecratum*, Vilnae: Apud Iosephum Karcantum, 1614.

²³ Rapolas Skorulskis [et al.], *Laurus immortalitatis ad illustrissimi d. d. Ioannis Caroli Chodkiewicz comitis in Szklów Mysza et Bychow [...] cenotaphium positum ab illustrissimo d. d. Ioanne Stanislao Sapieha M. D. L. arachi-marschalco [...] in ecclesia Nesvisien[si] Societatis Iesu*, [Vilnae: Typis Academicis S. I.?, 1622].

²⁴ Motiejus Kazimieras Sarbievijus, *Obsequium gratitudinis illustrissimo d. Ioanni Carolo Chodkiewicz, palatino Vilmensi [...] ab Apolline Crosensi persolutum*, atq[ue] a gymnasio Crosensi collegii Chodkiewicziani Societatis Iesu tanquam munificentissimo erectori oblatum, Vilnae: Typis Academ. Societatis Iesu, 1619.

šviesiausiojo pono p. Jono Karolio Chodkevičiaus dosnumu, statybą, iškilmingai atšvęstas Jėzaus Draugijos Kražių kolegijos tėvų ir aprašytas tos pačios Chodkevičiaus kolegijos studijuojančio jaunimo (1621)²⁵. Visi jie sukurti vieno asmens – Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus, 1617–1619 m. Kražių kolegijoje dėšciusio poetiką. Sveikinimų teminei grupei priklauso keturios knygos. Tai Alberto Skoraveco *Laimingas sveikinimas gimus be galo lauktam šviesaus ir prakilnaus pono, p. Jono Karolio Chodkevičiaus sūnui Jeronimui* (1598)²⁶ ir *Sveikinimo giesmė šviesiam ir prakilniam ponui, p. Jonui Karoliui Chodkevičiui, laimingai pradedančiam eiti Žemaičių seniūno ir t. t. pareigas* (1599)²⁷, Jono Horskio *Pagarbos poemėlė naujam Vilniaus vaivadai, šviesiausiam ponui, p. Jonui Karoliui Chodkevičiui* (1617) ir Petro Kazimiero Lackio *Septyni herojai Chodkevičiai, Lietuvos kariuomenės vadai, sveikinantys Vilniun įžengiantį Vilniaus vaivadą ir t. t. Kristupą Chodkevičių* (1642)²⁸. Dar dviejų rinkinių – Benedikto Daugirdo *Kiparisaurio* (1622)²⁹ ir Tomo Požeckio *Žiedų rinkimo* (1636)³⁰ – egzempliorių neišliko, tad juos priskirti kuriai nors teminei grupei būtų nelengvas uždavinys.

²⁵ Motiejus Kazimieras Sarbievijus, *Sacra lithothesis in prima templi Magnae Virgini Matri dedicati erectione a patribus collegii Crosensis Societatis Iesu, liberalitate illustrissimi domini d. Ioannis Caroli Chodkiewicz palatini Vilmensis [...] fundati auspiciato celebrata, ab eiusde[m] collegii Chodkiewicziani studiosa iuventute descripta, et honori eiusde[m] liberalissimi fundatoris oblata*, Vilnae: Typis Academicis Societatis Iesu, 1621.

²⁶ Albertas Skoravecas, *Fausta gratulatio in exoptatissima Hieronymi Chodkiewicz natalitia, filii illustris ac magnifici domini, d. Ioannis Caroli Chodkiewicz comitis Misnensis ac Sklouiensis etc.* Alberti Skorawiec Academici Vilmensis, Vilnae: In officina Academiae Societatis Iesu, 1598.

²⁷ Albertas Skoravecas, *Illustri ac magnifico domino d. Ioanni Carolo Chodkiewicz comiti in Sklow et Mysz, baroni in Bychovv faeliciter auspicianti generalem capitaneatum Samogitiae etc. etc. poema gratulatorium* Albertus Skorawiec, Academicus Vilmensis officiose offert, Vilnae, 1599.

²⁸ Petras Kazimieras Lackis, *Septem Chodkiewiczii Heroes exercitus Lithuanici duces illustrissimum ac magnificu[m] d[omi]num d. Christophorum Chodkiewicz palatinum Vilmensem [...] solenni pompa ad capessendos palatinatus Vilmensis fasces Vilnam ingredientem suis sub tentoriis gratulatione excipiunt, quam Petrus Casimirus Lacki, castellanides Samogitiae [...] calamo complexus, eidem illustrissimo palatino Vilmensi tota Academia applaudente d. d. anno Domini M. DC. XLII*, [Vilnae: Typis Academicis S. I.], 1642.

²⁹ Benediktas Daugirdas, *Cupressolaurus ill[ustrissi]mo d[omi]no Joanni Carolo Chodkiewicz Palatino Vilmensi [...] funebri ipsius die a studiosa iuventute collegii Luceoriensis Soc. Iesu oblata anno 1622*, Zamosci: in typographia Academica, 1622.

³⁰ Tomas Požeckis, *Florilegium in quo heroica et lyrica poesi celebrantur decora familiae Chodkiewiczorum et Pacorum*, Vilnae, 1636.

Jono Horskio *Pagarbos poemėlė* įamžino reikšmingą įvykį Chodkevičiaus gyvenime – Vilniaus vaivados pareigų suteiktį (kaip jau minėta, jis buvo nominuotas 1616 VI 28) ir iškilmingą jo įžengimą į sostinę (greičiausiai 1617 III 25). Knygą sudaro herbinė epigrama, lap. A verso, autoriaus inicialais I. D. H. (Ioannes Drucki Horski) pasirašyta prozinė dedikacija Vilniaus vaivadaui Chodkevičiui, lap. A² recto, „Pagarbos poemėlė“, lap. A² verso–B⁴ recto, ir chronostichas, lap. B⁴ recto. Pastarasis atrodo taip: „VILna paLatInI tIBI fasCIs Carole Defert IDVs AprILes / Consona faCta notunt“ („Vilnius, Karoli, tau vaivados valdžią pristato. Balandžio idos ženklina atitinkamus darbus“). Sudėję išskirtus rašmenis (D+D+C+C+C+C+L+L+L+V+V+I+I+I+I+I+I+I), gauname 1568 m. balandžio 13 d. Kol kas sunku pasakyti, ką ši data reiškia (Jono Karolio Chodkevičiaus gimimo diena?).

Apie knygos autorių žinių surasti nepavyko. Sprendžiant iš antraštės, 1617 m. jis Vilniaus jėzuitų akademijoje studijavo laisvuosius metus, nes pasirašė „Academicus humaniorum literarum cultor“ („studentas, humanitarinių mokslų garbintojas“). Sprendžiant iš pratarmėlės, jis buvęs tolimas Chodkevičiaus giminaitis: „Patere [...] meas pariter, priuati quanquam et crescentis ad[h]uc vatis; tibi tamen, Ill[ustrissi]mae Ducissae ZASLAVSKA, tuae promaterterae sanguine deui[n]cti, humirepas Hederas, tuos ad laureatos postes, adserpere“ („Aišku, kad [...] ir mano, ligšiol dar augančio ir paprasto, bet su tavimi šviesiausios kunigaikštystės Zaslavskytės, tavo prosnelės sesers, krauju susieto, poeto pažeme šliaužiančios gebenės prišliaužia prie tavo laurais apvainikuotų durų“; daugiau apie Chodkevičiaus ir Horskio giminystę žr. *Pagarbos poemėlės* 76 komentarą). Jos pabaigoje poetas Joną Karolį vadina Mecenatu, o save – jo klientu. Taigi spėtina, kad Horskis studijavo remiamas savo aukštakilmio giminaičio.

299 eilučių poema aprėpia maždaug pusantrų metų įvykius, skaičiuojant nuo Vilniaus vyskupo Benedikto Vainos (gim. apie 1556; Vilniaus vyskupas nuo 1600) mirties 1615 X 22 Paduvoje iki Chodkevičiaus pagerbimo iškilmės Vilniuje 1617 III 25. Jos kompozicija paprasta: pasakojimas seka nuo įvykio prie įvykio, kol prieina trumpą, šviesią pabaigą. Poemos turinį atskleidžia tokia schema:

eil. 1–24: įžanga: spaudos pašlovinimas;
eil. 25–83: Lietuvos skundas netekus Vilniaus vyskupo ir Vilniaus vaivados;
eil. 84–141: dangaus pasiuntinio Erelio tariami paguodos žodžiai Lietuvai;
eil. 142–161: naujo Vilniaus vyskupo Eustachijaus Valavičiaus ingresas;
eil. 162–274: naujo Vilniaus vaivados Jono Karolio Chodkevičiaus ingresas;
eil. 162–172: 1617 m. pavasario apdainavimas;
eil. 173–195: vaivados pasveikinimas, surengtas Vilniaus jėzuitų akademijos;
eil. 196–274: vaivados pagerbimas, surengtas burmistro Tomo Digonio:
eil. 204–274: aukso taurė su Jono Jeronimaičio ir Jono Karolio gyvenimo ir kovų vaizdais;
eil. 275–291: karalaičio Vladislavo Vazos išlydėtuvės į Maskvą;
eil. 292–299: epilogas: linkėjimai Jonui Karoliui.

Nors ir neįmantriai sukomponuota, Horskio *Pagarbos poemėlė* pasižymi neabejotinu savitumu ir originalumu, jos pasakojimas yra išradingas, kalba – raiški meniniu požiūriu, o turinys – vertingas dėl retų istorinių ir kultūrinių realių.

Daug kas *Pagarbos poemėlėje* stebina. Čia randame, regis, pirmą Lietuvos neolotyniškoje literatūroje spaudos staklių ir spausdinimo meno aprašymą. Horskis itin savitai pradeda kūrinį. Užuoť kvietęsis Mūzas ar kreipęsis įkvėpimo į Apoloną, jis pareiškia, kad tik spaudos staklės ir knyga užtikrinančios herojų atminimą (eil. 5–24; cituojant stengtasi išsaugoti originalo rašybą ir skrybę, tik sutrumpintos vietos teikiamos pilnomis formomis):

IOANNES CAROLUS COMES, Illustrissimus Heros,
Chodkieuicziades hic, dignus honore supremo;
Dignus adornari graphica arte, superstite cedro.
Nempe caret carie, vel edace teredine cedrus.

Quae cedrus illa? Typographice; pulcerrima rerum:
Immortale tuum, bone Guttemberge, repertum;
Sepia cum bibulae, Praelo subigente, papyro
Mansurasque notas inarat, vocesque loquentes,
Vulgat et a pluteis uigilata volumina doctis;
Eque laboratas orbi communicat artes;
Fortiaque Heroum dat emenda Nepotibus ausa,

Atque imitanda pari, per aperta pericula, nisu.

Culto Ars ore cani, multo aere Ars digna rependi,
Loligo tua, fuligoue oleata politis
Ingeniis parit ac nutrit memorabile lumen.
Versibus his dabis vna, negat quem Laurus, honorem.
Quanquam, tu Cedrus, hoc aeui, tuque obuia Laurus.
Haec, dabis, aetatem ferat, vt male compta Camoena,
Prompta sed illa tamen Carolinae applaudere pompae,
Vilna Palatinum qua sub sua Pergama ducit.

(Šitas aukštų pareigų nusipelnęs herojus – tai Jonas Karolis, Chodkevičių didžios giminės garsenybė, vertas pagerbti spaudos menu ar kedru nemirtingu, nes nei édrūnė trandis, nei puvėsis joks jo nepuola!

Kas tai per kedras? – Spaudos mašina, puikiausias dalykas, tavo, Gutenbergai, nemirtingas garsus išradimas!

Kai paspaudus presu ant ištroškusio popieriaus lapo
sepija amžiams raides bei žodžius įspaudžia kalbingus
ir nuo mokslingų lentų jau paleidžia išvargtą tomą –
perduoda lygiai visiems šį jėgų reikalaujantį meną,
leidžia vaikaičiams narsius herojų darbus pranokti
ar bent lygiom pastangom visuos pavojuos jais sekti.

Šlovinti vertas variu ir lūpom išprususiom mene!
Tavo paišai ir juodi aliejuoti dažai kultūringiems
protams gimdys nuolatos ir teiks įsimintiną šviesą!
Vienas suteiksi garbės, kurios joks lauras neduoda,
mums šiomis eilėmis, nes esi pats ir kedras, ir lauras!
Duosi gyvent šioms eilėms!.. Ir tegu nedaili mūsų Mūza,
bet pasiruošus užtai palydai, kuria iškilmingai
Vilnius vaivadą lydės į savo Pergamą, paploti!)

Poemoje apdainuota per rudens lygiadienį vykusi etnografinė derliaus émimo pabaigtuvių šventė – irgi naujas dalykas Lietuvos neolotyniškojoje literatūroje (eil. 25–34):

Tempus erat, quo nocturnas librante diurnis
Lance Hyperionides pariauerat Helius horas,
Ver Antarctoo reuehens formosius orbi.
Collecta Litaui gaudebant messe coloni,
(Torrída quam tenuem largita satoribus aestas)
Frugibus eque nouis, sua per conuiuia, poscam,
Ad Ciceronaeas, certatim hausere, placentas;
Gaudia vimineisque tubis choreasque ciere
Inflatis utribus, modulus edente cicuta.

(Laikui atėjus, kada ir diėnai, ir nakčiai po lygiai
ant svarstyklių lėkštės minučių Helijas deda,
metą Antarkties kraštams pavasario skirdamas gražų
trynė rankas Lietuvos žemdirbiai, jau derlių nuėmę
(skurdų sėjėjams tada dovanojo jį vasaros karščiai), –
vaisiais džiaugės naujais ir savo šventėje kaušus
prie Cicerono menkų kepinų³¹ lenktyniaudami kėlė,
ir linksmus ratelius skraidino mediniais pūtikliais,
leidžiant birbynėms garsus iš odinio pripūsto maišo³².)

Įdomiu ir kultūros istorijos požiūriu vertingu galima laikyti vyskupo ingresso aprašymą (eil. 142–161). Dar įdomesni ir vertingesni yra naujo vaivados sutikimo vaizdai (eil. 173–274). Nors poetas labai įmantriai nurodo iškilmės dieną: „Iamque optata dies aderat, cum portitor Helles / Phoebum bis decies circum egerat Astra quaterque“ (eil. 173–174; „Stojo lauktoji diėna, kai Helės nešėjas jau Febą / dukart po dvylikakart parų per žvaigždes buvo vedęs“), galima manyti tai atsitikus per Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai

³¹ Orig. „Ad Ciceronaeas placentas“, pažodžiui „prie ciceroniškų bandelių (ar paplotėlių, blynų)“. Cicerono vardas minimas žymint paprastumą.

³² Orig. „Inflatis utribus, modulus edente cicuta“, pažodžiui „pučiant maišus, [o] birbynei grojant melodijas“. Tai pirmas Lietuvos lotyniškojoje poezijoje dūdmaišio paminėjimas. Anksčiau dūdmaišiai minimi Vilniaus seimo 1565 m. įsakuose, dar – Jono Bretkūno Biblijos vertime (1579–1590). Šis muzikos instrumentas daugiausia vartotas Mažojoje Lietuvoje ir Aukštaitijoje; Rytų Aukštaitijoje jis išliko iki pat XX a. vidurio (*Muzikos enciklopedija*, t. 1: A–H, mokslinė redakcinė taryba: Juozas Antanavičius [et al.], Vilnius: Lietuvos muzikos akademija; Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 350).

iškilmę (III 25). Žengiantį rūmuosna vaivadą išradingai pasveikino Vilniaus akademijos studentai (eil. 180–190): liaupsių Chodkevičiui negailėjo ant pakylos sustojusios Kamenos su Palade, personifikuota Draša, Marsas, Heraklis, Marso jaunimas ir Paskala. Chodkevičius žengė išpuošta gatve, o rūmuose „Ille labor vatum, variis emblemasi, multa / Laude, Palatini Mauortia publicat ausa“ (eil. 194–195; „su didžiausia šlove įvairiom emblemom vaivados / darbus ir karo žygius įamžino dainių kūryba“). Tada vaivadą pasveikino burmistras Tomas Digonis (toks pareigūnas minimas 1592–1627 m. dokumentuose³³), pasodino jį į krėslą, įteikė buožę ir padovanojo didžiulę menišką aukso taurę (eil. 196–274; cituojamos eil. 196–206):

Vilna quid urbs? quod honorificum dedit obuia pignus?
Obuia tota ruit, peditumque equitumque cateruis,
Quas claudit Thomas Digon, hoc Consul in anno:
Rite Palatinum, paucis praefata salutat;
Gaudia testificans plausu sonituque tubarum;
Introducitur eum, solioque imponitur acerno.
Dat cataphractum equitem, dat quadrifidamque columnam;
Signa PALATINI quae gestauere priores:
Mentorem hinc dat opus, memorabile pignus honoris.
Scilicet aurum ingens; curas cratera fugantem,
Et mala Castrorum mersantem in amystide suavi.

(Na, o kaip Vilnius? Kokiom dovanom jis vaivadą sutiko?
Veržės prie jo jis būriais pėsčių ir raitų miestelėnų,
įkandin miesto galva – pats Tomas Digonis – sekė.
Jis, kaip dera, trumpai pasveikinęs savo vaivadą,
džiaugsmą išreiškė, visiems plojimu ir dūdomis tariant,
įvedė svečių vidun ir klevo krėslan pasodino.
Padavė Vytį ir dar ketūrkampiais išpuoštą buožę –
ženklus, kuriuos ir visi ankstesni vaivados turėjo.
Teko vaivada tai garbingiausias atmintinas ženklas –

³³ Aivas Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antroje pusėje (1662–1702 m.)*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 2002, p. 296.

Mentoro³⁴ darbo taurė iš aukso rūpesčiams vyti
ir saldžiajam vyne kareivystės nelaimėms skandinti.)

Taurės šonus puošė tėvo Jono Jeronimaičio pasiekimai: tarnystė imperatoriui Karoliui V ir grafo herbo suteiktis (eil. 211–220), taip pat svarbiausi Jono Karolio gyvenimo įvykiai ir iškovotos pergalės: Žemaičių seniūno ir lauko etmono pareigos, pergalė 1600 X 20 mūšyje ties Bukovu prieš Moldavijos ir Valakijos gospodarių Mykolą Stiprujį, toliau – pergalė 1601 VI 23 prie Kuoknesės, Tartu užėmimas 1603 IV 13, pergalė 1604 IX 25 mūšyje prie Paidės, Pernu užėmimas 1609 II 28–III 1, o X 8 ar 9 – Daugavgrývos pilies susigrąžinimas. Suprantama, daugiau vietos šiame epizode paskirta Jono Karolio pergalei prie Kirchholmo (Salaspilio) 1605 IX 27. Paskutiniuose vaizduose įamžintas Smolensko užėmimas 1611 VI 14 ir vadovavimas ATR kariuomenei prie Maskvos 1611–1612 m. kampanijoje. Paskutinėmis eilutėmis lietuvių Respublika linki Chodkevičiui sėkmės ir pergalių lydint į Maskvą valdovo sosto užimti susiruošusį karalaitį Vladislavą.

Meninei *Pagarbos poemėlės* tikrovei gelmės suteikia paslėptos romėnų poetų citatos ir imituojamos jų kūrinių vietos. Horskis cituoja ar imituoja Lukrecijaus epą *Apie daiktų prigimtį* (eil. 136), Marcialio *Epigramas* (eil. 213), Ovidijaus *Metamorfozes* (eil. 1, 79, 207), *Fastus* (eil. 92, 204), *Laiškus iš Ponto* (eil. 88), *Meilės meną* (eil. 261–262), Stacijaus *Tėbaidą* (eil. 197), Tibulo elegijas (eil. 83), Vergilijaus *Georgikas* (eil. 130, 235), *Eneidą* (eil. 25, 125, 126, 141, 175, 188, 210, 216, 225, 233, 256, 285), taip pat kitus poetus ir jų kūrinius (daugiau žr. poemos vertimo komentaruose). Jas turint fone, *Pagarbos poemėlės* meninis pasaulis įgyja vertikalias erdves ir laiko dimensijas.

A P I B E N D R I N I M A S

Lietuvos didžiojo etmono, Vilniaus vaivados Jono Karolio Chodkevičiaus (1571–1621) gyvenimą ir darbus neolotyniškosios poezijos kūriniuose įamžino kelios dešimtys autorių. Naujumu ir originalumu pasižymi trijų rašytojų Laurencijaus Bojerio, Bazilijaus Plinijaus ir Jono Horskio poemos. *Pagarbos*

³⁴ Mentoras – pagarsėjęs Antikos menininkas, raižytojas ir aukskalys.

poemėle naujajam Vilniaus vaivadai, šviesiausiam ponui, p. Jonui Karoliui Chodkevičiui (1617) pastarasis autorius įamžino kelis reikšmingus Lietuvos istorijos įvykius: Vilniaus vyskupo Benedikto Vainos ir Vilniaus vaivados Mikalojaus Kristupo Radvilos mirtis, naujo Vilniaus vyskupo Eustachijaus Valavičiaus ingresą ir naujo Vilniaus vaivados Jono Karolio Chodkevičiaus įžengimą į sostinę bei jo pagerbimo iškilnę. Per ją Vilniaus burmistras Tomas Digonis vaivadai padovanojo aukso taurę, ant kurios buvo pavaizduoti svarbesni tėvo Jono Jeronimaičio Chodkevičiaus ir paties Jono Karolio gyvenimo iki 1617 m. įvykiai. Vyskupo ir vaivados ingresų aprašymai ir išradingas Jono Jeronimaičio bei Jono Karolio žygių apdainavimas suteikia šiam kūrinii išliekamosios vertės.

ŠALTINIAI

- Bojeris Laurencijus, *Carolomachia, qua felix victoria, ope Divina, auspiciis serenissimi et poten[tissimi] Sigismundi III. Poloniae et Sveciae regis [...] per ill[ustrissim]um d. Ioan[em] Carolum Chodkiewiczium comitem in Szklów et Bychow [...] de Carolo duce Sudermanniae s. r. m. perduelli V. Kalend[as] Octob[res] a. D. 1605, in Livonia sub Kyrkholmum reportata, narratur, seren[issimo] principi Wladislao a Christophoro Zawisza [i. e. Laurentio Boiero], in alma Vilnensi Academia Societ[atis] Iesu, studioso d. d., Vilnae: Typis Academicis S. I. Thomas Lewicki, 1606. Prieiga per internetą: <https://elibrary.mab.lt/bitstream/handle/1/1571/164971.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.*
- Daugirdas Benediktas, *Cupressolaurus ill[ustrissimo] d[omi]no Joanni Carolo Chodkiewicz Palatino Vilnensi [...] funebri ipsius die a studiosa juventute collegii Luceoriensis Soc. Jesu oblata anno 1622, Zamosci: in typographia Academica, 1622.*
- Horskis Jonas, Πουημάτων *honorarium, novo palatino Viln. illustrissimo domino Ioanni Carolo Chodkiewicz [...] novam suae dignitatis sedem auspicato primum adeunti, cognatae observantiae ergo d. d. Academicum humaniorum literarum cultor, Ioannes Horski, anno Domini [1617], Vilnae: In typographico Acad[emico] S. I., [1617]. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/poimination-honorarivm-novo-palatino-viln-d-ioanni-carolo-chodkiewicz,MTA5NTg3NDU5/2/#info:metadata>.*
- Lackis Petras Kazimieras, *Septem Chodkiewiczii Heroes exercitus Lithuanici duces illustrissimum ac magnificu[m] d[omi]num d. Christophorum Chodkiewicz palatinum Vilnensem [...] solenni pompa ad capessendos palatinatus Vilnensis fasces Vilnam ingredientem suis sub tentoriis gratulatione excipiunt, quam Petrus Casimirus Lacki, castellanides Samogitiae [...] calamo complexus, eidem illustrissimo palatino Vilnensi tota Academia applaudente d. d. anno Domini M. DC. XLII, [Vilnae: Typis Academicis S. I.], 1642. Prieiga per internetą: https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/islandora/object/kolekcijos%3AVUBo1_000457531#00001.*
- Middendorf Philipp, *Illust[rissimo] et mag[nifico] Heroi ac d[omi]no d[omi]no Carolo Chodkiewicz comiti in Sklów et Bichow de Mysza [...] de Parnavae obsidione soluta*

- Dunamundaque recepta hostibus caesis et profligatis Riga gratulatur* autore Philippo Mittendorffio, Rigae Livonum: Typis Nicolai Mollini, 1611.
- Middendorf Philipp, *Ill[ustriss]mo et mag[nif]co Heroi ac domino dn. Iohanni Carolo Chodkiewicz comiti in Schlow et Bichow de Missa [...] Livonia reditum foelicem gratulatur* autore Philippo Mittendorffio, Rigae Livonum: Nicolaus Mollinus excudebat, 1619.
- Plinius Basilius, *Victoria, quam iuvante Deo Optimo Maximo serenissimi et invictissimi Sigismundi III regis Poloniae et Sveciae etc. exercitus duce illustrissimo et fortissimo Iohanne Carolo Chotkevicio adversus Carolum Sudermaniae, Nerich et Wermlandiae duces [...] prope Kerkholmum 17 Septembris anno 1605 obtinuerunt*, Rigae, [1605].
- Požeckis Tomas, *Florilegium in quo heroica et lyrica poesi celebrantur decora familiae Chodkiewiczorum et Pacorum*, Vilnae, 1636.
- Sarbievijus Motiejus Kazimieras, *Obsequium gratitudinis illustrissimo d. Ioanni Carolo Chodkiewicz, palatino Vilnensi [...] ab Apolline Crosensi persolutum*, atq[ue] a gymnasio Crosensi collegii Chodkiewicziani Societatis Iesu tanquam munificentissimo rectori oblatum, Vilnae: Typis Academ. Societatis Iesu, 1619.
- Sarbievijus Motiejus Kazimieras, *Sacra lithothesis in prima templi Magnae Virgini Matri dedicati erectione a patribus collegii Crosensis Societatis Iesu, liberalitate ilustrissimi domini d. Ioannis Caroli Chodkiewicz palatini Vilnensis [...] fundati auspicio celebrata*, ab eiusde[m] collegii Chodkiewicziani studiosa iuventute descripta, et honori eiusde[m] liberalissimi fundatoris oblata, Vilnae: Typis Academicis Societatis Iesu, 1621. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/sacra-lithothesis-in-prima-templi-magnae-virgini-matri-dedicati-erectione-a-patribvs,ODIxNTgoODg/o/#info:metadata>.
- Schema parentalium summae spei adolescenti, illustrissimo domino d. Hieronymo Chrysostomo Chotkiewicz a studiosa iuventute Academiae Vilnensis Societatis Iesu, pridie Calendas Aug. anno 1613. datorum, per eandem, ad diem funebris pompae expansum, maestoque illius parenti, illust[rissi]mo ac magnifico d. d. Ioanni Carolo Chotkiewicz comiti in Bychow, Szklow, et Mysz [...] consecratum*, Vilnae: Apud Iosephum Karcanum, 1614. Prieiga per internetą: <https://elibrary.mab.lt/handle/1/1639>.
- Skoravecas Albertas, *Fausta gratulatio in exoptatissima Hieronymi Chodkiewicz natalitia, filii illustris ac magnifici domini, d. Ioannis Caroli Chodkiewicz comitis Misnensis ac Sklouiensis etc.* Alberti Skorawiec Academici Vilnensis, Vilnae: In officina Academiae Soc[ietatis] Iesu, 1598. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/favstagravlato-in-exoptatissima-hieronymi-chodkiewicz-natalitia-filii-ioannis,NjgyMzY5NDc/2/#info:metadata>.
- Skoravecas Albertas, *Illustri ac magnifico domino d. Ioanni Carolo Chodkiewicz comiti in Sklow et Mysz, baroni in Bychovv faeliciter auspicanti generalem capitaneatum Samogitiae etc. etc. poema gratulatorium* Albertus Skorawiec, Academicus Vilnensis officiose offert, Vilnae, 1599.
- Skorulskis Rapolas [et al.], *Laurus immortalitatis ad illustrissimi d. d. Ioannis Caroli Chodkiewicz comitis in Szklow Mysz et Bychow [...] cenotaphium positum ab illustrissimo d. d. Ioanne Stanislao Sapieha M. D. L. arachi-marschalco [...] in ecclesia Nesvisien[sis] Societatis Iesu*, [Vilnae: Typis Academicis S. I.?, 1622]. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/lavrsv-immortalitatis-ad-ioannis-caroli-chodkiewicz-palatini-vilnen-sis,MzE4ODUw/2/#info:metadata>.

LITERATŪRA

- Antanavičius Darius, „Jonas Karolis Chodkevičius: kelias į karvedžio šlovę. Istoriko įvadas“, in: Malkotas Pranciškus, *Karų su turkais ir Livonijoje balsas apie šlovingo atminimo Joną Karolį Chodkevičių = Tureckich i iflanskich wojen o sławnej pamięci Janie Karolu Chodkiewiczzu głos*, parengė Darius Antanavičius [et al.], vertė Eglė Patiejūnienė, Warszawa: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 2016, p. 7–26; tas pat lenkų k., p. 27–46.
- Antanavičius Darius, *Lietuvio bajoro Dešimtmetis Livonijos karas (1610 m.) ir jo autorius*, Vilnius: Žara, 2006.
- Antanavičius Darius, „Znane i nieznanne źródła do kampanii Kircholmskiej w 1605 roku“, in: *Wojny północne w XVI–XVIII wieku: W czterechsetlecie bitwy pod Kircholmem*, redakcja Bogusław Dybaś, współpraca Anna Ziemlewska, Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu; Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, 2007, p. 23–41.
- Bohun Tomasz, *Moskwa, 1612*, Warszawa: Dom Wydawniczy Bellona, 2005.
- Chachaj Marian, „O dacie urodzenia i o edukacji Jana Karola Chodkiewicza“, in: *Studia z dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego (XVI–XVIII wieku)*, pod redakcją Sławomira Górczyńskiego i Mirosława Nagielskiego, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2014, p. 49–58.
- Jovaiša Liudas, „Eustachijus Valavičius: neįvertinto herojaus curriculum vitae“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2018, t. 40, p. 83–167. Prieiga per internetą: https://www.lkma.lt/site/archive/studijos/IX/bis_t9_po83-168_Jovaisa.pdf.
- Kazlauskas Benediktas, *Laurencijus Bojeris ir jo poema „Karolomachija“*: [Mašinarštis]. B. m. [139] lap. Šeimos archyvas.
- Kirkienė Genutė, „Didysis Chotino karvedys – Jonas Karolis Chodkevičius“, in: Sas Petro [et al.], *1621 m. Chotino mūšis – mūšis dėl Vidurio Europos*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2011, p. 140–164.
- Kirkienė Genutė, *LDK politikos elito galingieji: Chodkevičiai XV–XVI amžiuje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
- Laizāns Mārtiņš, „Ars scientiae gratia: Basilius Plinius and science in verse“, in: Lāms Ojārs Laizāns Mārtiņš, *Riga Literata: Humanist Neo-Latin Heritage of Riga within European Respublica Literaria*, 2020. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/343231386_Ars_scientiae_gratia_Basilius_Plinius_and_scientiae_in_verse.
- Liuima Antanas, „Kražių kolegija“, in: *Kražiai*, redaktorių kolegija: Vytautas Būda [et al.], Vilnius-Kaunas: Leidykla „XXI amžius“, 1993, p. 35–69.
- Muzikos enciklopedija*, t. 1: A–H, mokslinė redakcinė taryba: Juozas Antanavičius [et al.], Vilnius: Lietuvos muzikos akademija; Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
- Narbutas Sigitas, „Jonas Karolis – Dievo Lietuvai duotas taleris“, in: *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka*, 2021, t. 10, p. 13–45. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.54506/LMAVB.2021.10.3>.
- Narbutas Sigitas, „„Karolomachijos“ akiračiai“, in: Laurencijus Bojeris, *Karolomachija*, iš lotynų kalbos vertė Benediktas Kazlauskas, Vilnius: Vaga, 1992, p. 164–178.

- Naruševičius Adomas Stanislovas, *Historia Jana Karola Chodkiewicza, wojewody wileńskiego, hetmana wielkiego W. X. L.*, t. 1–2, W Warszawie: w drukarni nadworney J. K. Mci, 1781.
- Ragauskas Aivas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antroje pusėje (1662–1702 m.)*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 2002.
- Sas Petro, „Chotyno mūšis: karo realijos ir kasdienybė“, in: Sas Petro [et al.], *1621 m. Chotyno mūšis – mūšis dėl Vidurio Europos*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2011, p. 99–130.
- Ulčिनaitė Eugenija, *Lietuvos Renesanso ir Baroko literatūra*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001.
- Ulčिनaitė Eugenija, Jovaišas Albinas, *Lietuvių literatūros istorija: XIII–XVIII amžiai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003.
- Urządnicy centralni i dostojnicy XIV–XVIII wieku: Spisy*, opracowali Henryk Lulewicz i Andrzej Rachuba, Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1994.
- Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego: Spisy*, t. 1: *Województwo wileńskie, XIV–XVIII wiek*, pod redakcją Andrzeja Rachuby, opracowali Henryk Lulewicz [et al.], Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2004.
- Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego: Spisy*, t. 3: *Księstwo żmudskie, XV–XVIII wiek*, pod redakcją Andrzeja Rachuby, opracowali Henryk Lulewicz [et al.], Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2015.

SIGITAS NARBUTAS

Honouring Jan Karol Chodkiewicz, the Voivode of Vilnius:
*Ποιημάτων Honorarium to the New Voivode of Vilnius,
to the Brightest Gentleman Jan Karol Chodkiewicz*
by Jonas Horskis (1617)

Summary

The publication discusses the depiction of Jan Karol Chodkiewicz (1571–1621), the great hetman of Lithuania and the voivode of Vilnius in early Neo-Latin Lithuanian literature, with stronger focus on the occasional *Ποιημάτων Honorarium to the New Voivode of Vilnius, to the Brightest Gentleman Jan Karol Chodkiewicz* by Jonas Horskis (1617). With this work, the author immortalises several significant events in the history of Lithuania: the death of Benediktas Vaina, the bishop of Vilnius, the death of Mikolaj Krzysztof Radziwill, the voivode of Vilnius, the ingress of Eustachijus Valavičius, the new bishop of Vilnius, and the inauguration of Jan Karol Chodkiewicz, the new voivode of Vilnius. During the inauguration, the mayor of Vilnius, Tomas Digonis, presented a golden cup to the latter, on which the most important life events of his father Jan Hieronimowicz Chodkiewicz and Jan Karol Chodkiewicz himself before 1617 were depicted. The descriptions of the ingresses of the bishop and the voivode and the ingenious singing of the marches to Jan Hieronimowicz and Jan Karol impart novelty and originality to this work. The publication includes a translation of this work into Lithuanian.

KEYWORDS: Jan Karol Chodkiewicz; Tomas Digonis; Jonas Horskis; Mikolaj Krzysztof Radziwill; Benediktas Vaina; Eustachijus Valavičius; voivode of Vilnius; Polish-Swedish War (1600–1611); Battle of Kirchholm; Neo-Latin poetry; early Lithuanian literature.

Gauta: 2022 04 30??

Priimta: 2022 06 01??

PAGARBOS
POEMĖLĘ
NAUJAJAM VILNIAUS VAIVADAI,
šviesiausiam ponui,
P. JONUI KAROLIUI
CHODKEVIČIUI,
Šklovo, Mūšės ir Bichavo grafui,
didžiajam LDK kariuomenių etmonui,
Livonijos gubernatoriui,
Tartu, Lubanos³⁵, Veliuonos seniūnui,

pirmą kartą laimingai atvykstančiam
į naują savo garbingos pareigybės buveinę³⁶,

giminiškai pagarbai³⁷ pareikšti paskyrė ir padovanojo

studentas, humanitarinių mokslų garbintojas

Jonas Horskis

VIEŠPATIES METAIS
ArChIstratege, atelk – Dar paDiDins taV liaVpsę karaliVs!³⁸

Vilniuje, Jėzaus Draugijos akademijos spaustuvėje

³⁵ Lubana – miestelis Vidžemėje, Maduonos savivaldybėje, prie Aiviekstos upės ir didžiausio Latvijoje Lubano ežero. Kaimynystėje, maždaug 26 km atstumu, stovi Cesvainė, XVI–XVII a. to paties pavadinimo seniūnijos centras su Viduramžių pilimi.

³⁶ Jonas Karolis Chodkevičius nominuotas Vilniaus vaivada 1616 VI 28 (*Urządniczy Wielkiego Księstwa Litewskiego: Spisy*, t. 1, p. 194). 1617 IV karalaitiui Vladislavui Vazai išžygiavus į Maskvą, Chodkevičius prisijungė baigiantis vasarai, o iki tol laiką leido Lietuvoje (Adomas Stanislawas Naruševičius, *op. cit.*, p. 100–102 ir toliau).

³⁷ Druckiai-Horskiai per motinos liniją giminiavosi su Chodkevičiais.

³⁸ Hegzametro eilutėje išskirtos raidės žymi vaivados pagerbimo Vilniuje ir knygos spausdinimo metus: D+D+D+C+V+V+V+I+I=1617.

Veržiasi mano širdis³⁹, Bojotijos gebenei kviečiant,
 tavo džiugias katutes, Gedimino sostine Vilniau,
 skirtas vaivādos kėdėn atsisėdusiam vyrui, pagerbti
 ir, jas aprašius kedre, ateinantiems perduoti amžiams!
 5 Šitas aukštų pareigų nusipelnęs herojus – tai Jonas
 Karolis, Chodkevičių didžios giminės garsenybė,
 vertas pagerbti spaudos menu ar kedru nemirtingu,
 nes nei ēdrūnė trandis, nei puvėsis joks jo nepuola!

Kas tai per kedras? – Spaudos mašina, puikiausias dalykas,
 10 tavo, Gutenbergai, nemirtingas garsus išradimas!
 Kai paspaudus presu ant ištroškusio popieriaus lapo
 sepija amžiams raides bei žodžius įspaudžia kalbingus
 ir nuo mokslingų lentų jau paleidžia išvargtą tomą –
 perduoda lygiai visiems šį jėgų reikalaujantį meną,
 15 leidžia vaikaičiams narsius herojų darbus pranokti
 ar bent lygiom pastangom visuos pavojuos jais sekti.

Šlovinti vertas variu ir lūpom išprususiom mene!
 Tavo paišai ir juodi aliejuoti dažai kultūringiems
 protams gimdys nuolatos ir teiks įsimintiną šviesą!
 20 Vienas suteiksi garbės, kurios joks lauras neduoda,
 mums šiomis eilėmis, nes esi pats ir kedras, ir lauras!
 Duosi gyvent šioms eilėms!.. Ir tegu nedaili mūsų Mūza,
 bet pasiruošus užtai palydai, kuria iškilmingai
 Vilnius vaivadą lydės į savo Pergāmą⁴⁰, paploti!
 25 Laikui atėjus, kada⁴¹ ir dienai, ir nakčiai po lygiai
 ant svarstyklių lėkštės minučių Helijas deda,
 metą Antarktės kraštams pavasario skirdamas gražų,
 trynė rankas Lietuvos žemdirbiai, jau derlių nuėmę

³⁹ Orig. „In nova fert animus“, cituojama Ovidijaus *Metam.* I, 1. Toliau minima Bojotija – Mūzų buveinė.

⁴⁰ Taip vadinta Trojos pilis ir pati Troja. Čia – Vilniaus pilis.

⁴¹ Orig. „Tempus erat, quo“, cituojama Vergilijaus *Aen.* II, 268.

(skurdų sėjėjams tada dovanojo jį vasaros karščiai)⁴², –
 30 vaisiais džiaugės naujais ir savo šventėje kaušus
 prie Cicerono menkų kepinių⁴³ lenktyniaudami kėlė
 ir linksmus ratelius skraidino mediniais pūtikliais,
 leidžiant birbynėms garsus iš odinio pripūsto maišo.

Šventė prastuomenė taip, nors, praradus – ak, varge! – abudu
 35 tėvus, Respublika jai ir trukdė trijų dvejetainių
 vamzdžių garsais, nuo kurių aukurai ir šventovės aidėjo, –
 juos pakėlė Mitra, Erelis ir penkliskas Kryžius⁴⁴.
 Be vaivados tada Radvilos ir vyskupo Vainiaus
 likus, Respublika šiom iš dangaus reikalavo dejonėm:

40 „Didis Dieve, visų daiktų ir žmonijos kūrėjau
 ir vienutėlis žmonių klaidų ir kalčių atpirkėjau,
 mano stiprybe, viltie ir mano vienintele meile!
 Aš, atsikračius stabų karaliaus Jogailos pagalba,
 tavo tikėjimą čia palaikau, gaivinu jį ir saugau,
 45 tad kodėl ant manęs, gailestingasis Dieve, taip tūžti? –
 Tais pačiais metais mane net dukart ginklai pakirto
 ir tava dešinė man į galvą be gailesčio smogė!

Vos tik baigiau atminų ceremoniją vyskupui Vainiui –
 vyskupą man po mirties atidavė Pāduvos miestas
 50 upių karaliui srauniam Eridanui⁴⁵ ir Vilijai gedint
 (taip negedėjo kadai Faetonto paskendusio sesės⁴⁶,

⁴² Apdainuojamas rudens lygiadienis abiejuose Žemės pusrutuliuose, daugiau vietos skiriant lietuvių valstiečių lygiadienio šventei: tradiciniam gėrimui, valgiui, apeiginiam šokiui ir muzikavimui dūdmaišiu.

⁴³ Orig. „Ad Ciceronaeas placentas“, pažodžiui „prie ciceroniškų bandelių (ar paplotėlių, blynų)“. Cicerono vardas minimas žymint paprastumą.

⁴⁴ Minimos dviejų aukščiausių Katalikų bažnyčios ir valstybės pareigūnų mirtys. 1615 X 22 Paduvoje mirė Vilniaus vyskupas Benediktas Vaina (gim. apie 1556; Vilniaus vyskupas nuo 1600), o 1616 II 28 Nesvyžiuje mirė Vilniaus vaivada Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis (gim. 1549 VIII 2; Vilniaus vaivada nuo 1604). Herbinis Erelis ir iš penkių dalių sudarytas Kryžius (Jeruzalės Šventojo Kapo riterių ordino ženklas) simbolizuoja vaivadą, o Mitra – vyskupą.

⁴⁵ Eridanu Antikoje vadinta Po upė. Paduva įsikūrusi jos slėnyje.

⁴⁶ Faetontas – Helijo ir nimfos Klimenės sūnus, Heliadžių brolis. Norėdamas įrodyti savo dievišką kilmę, paprašė tėvo leisti jam vieną dieną pavažinėti Helijo saulės ratais. Leidžsis

kaip su manim aukurai, licėjai, dvarai ir karaliaus
rūmai aukštieji, kurie taip jį vertino, apverkė Vainių!) –
vos tik jo laidotuvėm pasirūpinau, vos paaukojau
55 šitam pontifikui ir savo tėvui, vos kūną nuliūdus
uždengiau vario plokšte prašmatniai išdabintoje kriptoje,
kaip iš Nesvyžiaus žinia ant juodų sparnų atplasnajo,
kad pasiėmęs dangus jau vaivadą Radvilą, didį
metais bei nuopelnais man kunigaikštį, tikėjimo sargą,
60 pilną dorybių, kurios papuoštų kiekvieną didiką,
ypač – tikėjimo ir visų šventenybių gerbimo...

Neabejoju: šventa Jeruzalė, Dievo gimimą
mačiusios sienos ir Jį priglaudęs kraštas prie Nilo –
vietos, kurias jis kada pamaldumo vedinas, lankė⁴⁷, –
65 visos nuo šitos žinios į sielvartą didį paniro.

Net ir svarbiausia žvaigždė paženklino jo išėjimą,
kai trikampė danguj virš Nesvyžiaus saulė nušvito⁴⁸,
baimės įvairius žmonėms ir baikščioms tenykštėms Kamenoms,
tąsyk baimės didžios apimtoms dėl fundatoriaus savo,
70 nes fundavo jį šioms dievaitėms Nesvyžių licėjū...
Prislėgė skausmas mane: abiejų Fanetų⁴⁹ netekus,
aš jaučiuosi dabar, tarsi viskas būtų aptemę!..

Vis dėlto nepraradau nei vilties, nei, maitintojau Tėve,
pasiklovimo tavim! – Gražini man, patamsius išsklaidęs,
75 šviesą, nes vyrus, tokių pareigų nusipelnčius, duodi,
mirčiai aukštąsias valdžios ir bažnyčios galvas atėmus.
Žinių karalių abu vadovus, kurių aš norėjau,
skyrus jau atnešė man – iš paskos pastoralui seks ginklai,

---

per dangų, neįstengė suvaldyti vežimo, žirgai jį nešė čia pažemiu, čia padangėmis, o veži-
mas viską aplinkui degino. Neapsikentęs Dzeusas Faetontą nutrenkė, ir vaikas paskendo
Eridano upėje. Jo seserys iš sielvarto pavirto tuopomis, o jų ašaros – gintarais.

⁴⁷ Kelionės į Šventąją Žemę metu Radvila Našlaitėlis aplankė Jeruzalę, Betliejų, o paskui ir Egiptą.

⁴⁸ Orig. „Quin Dux astrorum, Ducis huius fata notavit / Proxima, Nesvisii trifido Sol orbe relucens“, taip apibūdintas iš kitų šaltinių kol kas nežinomas gamtos reiškiny, turėjęs įvykti prieš 1616 II 28.

⁴⁹ Fanetas – senovės egiptiečių saulės dievas, kitaip – Oziris.

baisūs priešams, tačiau dovanosiantys valdžiai tvirtybės⁵⁰.

80 Seka trimitą kova!.. Bet kol kas vien žinios neužtenka
čia išsklaidyti miglas – abidvi saulės privalo
savo miestą, kuris su manim tiek gedėjo, nušviesti!
Tad paskubėkit, vadai, – paguodą ir šviesą atneškite⁵¹!“ –

Taip Respublika šiais ir kitais dar žodžiais maldavo,
85 ir jai nebuvo kurti nei eteris, nei elementai!
Mat nusiminusią taip per visų sparnuočių etnarchą⁵²,
budrų lietuvių šalies globėją, Jisai suramino:
„Liaukis, Dievui brangi lietuvių Respublika, skųstis⁵³!
Išsivaduk pagaliau iš ilgo sunkaus nuliūdimo!
90 Baltijos jūroj tegu pragaišta dejonės ir skausmas,
temdantis ligi dabar vadovų kunigaikščių netekusį miestą!
Šiam pasauly visad linksmybė ir gedulas maišos⁵⁴,
sėkmės keičia bėdas, o nelaimės laime pavirsta.
Pratęs saulėtas dangus ir debesys vietom mainytis.
95 Tavo darbšties žemdirbiams ši kaita suteikia daug džiaugsmo.
Šitaip, lemties verčiami, jie mokosi Dievui įtikti.
Sužeidė pačią, abu kunigaikščius paėmęs į dangų,
valdantis eterinius ratus ir dangų visatos Kūrėjas!
Dviem kunigaikščiais kitais Jis, maldą išgirdęs, nudžiugins
100 tuoj ir lengvai atgaivins tave ir kiekvieną taviškį!
Nagi⁵⁵, te džiaugsmas užims jau skaudingų rūpesčių vietą!
Jų neturėsi daugiau – te šios grizos tavęs nebeėda!
Mini abudu vadai šie tave, kad ir kur tektų būti.

⁵⁰ Orig. „lituus succedere tela, / Tela tremenda hosti, rerum incrementa datura“, čia lot. *lituus* žymi vyskupo lazda (pastoralą) ir patį vyskupą, o ginklai – vaivada. Orig. „rerum incrementa datura“, imituojama Ovidijaus *Metam.* III, 103: „populi incrementa futuri“ („žmonių būsimųjų sėklą ir derlių“, Antano Dambrausko vertimas).

⁵¹ Orig. „solamina, lumina ferte“, imituojama Tibulo *Eleg.* I, 2, 38: „Neu prope fulgenti lumina ferte face“ („Ir paprašyčiau nekišt degančio deglo artyn“, Dalios Dilytės vertimas).

⁵² Etnarchas reiškia giminės, genties ar tautos vadą. Čia juo vadinamas erelis, Antikoje laikytas dangaus dievo (Dzeuso, Jupiterio) paukščiu.

⁵³ Orig. „Parce queri“, cituojama Ovidijaus *Epist.* XVIII, 203. Dar žr. to paties *Remed. am.* 645.

⁵⁴ Orig. „miscetur tristia laetis“, cituojama Ovidijaus *Fast.* VI, 463.

⁵⁵ Orig. „Eia age“, Romos poetų mėgta frazė, žr. Marcialio *Epigr.* II, 64, 9, Silijaus Italiko *Pun.* VIII, 214, Stacijaus *Silv.* I, 2, 266, Vergilijaus *Aen.* IV, 569.

Šventė, Martynui skirta, atves tau vyskupą naują –
 105 švento Martyno, kuris šventųjų ganytojų aukso
 pavyzdžiu buvo visiems, lėmimu jis įžengs į šventovę⁵⁶.
 Jį prie altoriaus pateps, šventam Dionizui globojant,
 ir jis teisėtai priims iškilais pareigūno nešione:
 žiedą, apsiaustą, be to, pastoralą ir dvipusę mitrą,
 110 o valdovų pora, kuriai jis buvo toks mielas,
 teiksis savu buvimu papuošti vyskupo šventę.
 Karo veiksmai nuo tavęs vaivadą laiko atskyrę.
 Tavo pasienį budriai jis nuo priešo antpuolių gina,
 sergsti ir saugo nuo jų rūpestingai Smoleňsko tvirtovę.
 115 Ši šventa pareiga tėvynei netgi neleido
 jam kapuose deramai palaidoti mylimą sūnų⁵⁷ –
 negi privers jį palikt garbingesnės pareigos postą?!
 Jis gi yra viešumos ir garbės atkaklus nekentėjas.
 Vien dėl tėvynės savos jis neatsisakė vaivados
 120 vietos, pamanęs, kad bus teisinga paklusti karaliui
 ir ant savo pečių užsiversti šią slegiančią našta.
 Pareigos tokios – našta... Tu skolinga už daug ką, tėvyne,
 Karoliui šiandien esi: už globą, gynimą nuo priešų
 ir – kas tau ypač svarbu – už ramybę ligi pat sienų.
 125 Kad apgintų tave, jis noriai stato pavojun
 galvą⁵⁸ ir karo laukuos įveikia šitiek pavojų⁵⁹,
 šitiek vien dėl tavęs paveldėtų turtų išleidžia!

⁵⁶ Čia paminėtas Chodkevičiaus bendraamžis Eustachijus Valavičius (1572 – 1630 I 9), Vilniaus vyskupu popiežiaus paskirtas 1616 V 18, konsekruotas Varšuvoje šv. Dionizo dieną (spalio 9-ąją), o į savo katedrą įžengęs 1616 XI 10. Daugiau žr. Liudas Jovaiša, „Eustachijus Valavičius: neįvertinto herojaus *curriculum vitae*“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2018, t. 40, p. 110.

⁵⁷ Vyriausiasis būsimo Vilniaus vaivados sūnus Jonas Jeronimas Krizostomas Chodkevičius (apie 1598–1613 VII 2) mirė Cimkovičiuose, Slucko pavieta. Tėvas sūnų palaidojo 1614 III 18 Kretingoje, šeimos kapavietėje po pranciškonų bažnyčios didžiuoju altoriumi (Adomas Stanislovas Naruševičius, *op. cit.*, p. 70, 74). Orig. „Dilecti nati deducere corpus humandum“, imituojama Vergilijaus *Aen.* VI, 161–162: „quem socium exanimum vates, quod corpus humandum / diceret“ („Kas iš draugų be gyvasties jau, ką laidoti liepė / Pranašė“, Antano Rukšos vertimas).

⁵⁸ Orig. „caput obiectare periclis“, cituojama Vergilijaus *Aen.* II, 751.

⁵⁹ Orig. „tot adire labores“, cituojama Vergilijaus *Aen.* I, 10.

Tad savo širdį, ar jei ką brangesnio turi⁶⁰, atiduok jam!
 Jo narsumas dangum jau į priešingą rutulio pusę
 130 lekia, ir Karolį jau tolimiausioji šlovina Tūlē⁶¹.
 Jis ir tikybos plėtra su didžiuoju Radvila⁶² varžos:
 būstus vyrams šventiems ir šventoms mergelėms funduoja –
 jį geruoju minės Kretinga, arba Karolio miestas⁶³,
 ar visai neseniai įkurtas Kražių licėjus⁶⁴,
 135 mokytiems vyrams, gabiems ugdyti jaunuomenę, skirtas.
 Jis tavo Vilnių taip pat atgaivins pavasarį ankstų⁶⁵
 ten, kur priims sprendimus dėl svarbiausių valstybės dalykų.
 Vaisių rinkimo metu, jau stovint žiemai už slenksčio,
 vyskupas tarsis žvaigždė tau nušvis ir liūdnumą pašalins.
 140 Dievas⁶⁶ abu šiuos vadus tau sveikus ir gyvus tesaugo!“ –
 Tarė ir modama sparnais pakilo į dangų⁶⁷.
 Žodžių tokių paguosta, Respublika džiūgauti ima –
 kelia visus lietuvius ir pirmiausia – sostinę Vilnių,
 vyskupą su vaivada pasiruošus vienodai sutikti.
 145 Vilnius paklūsta smagus, sutiktuvių iškilmę rengia,
 ir eitynėm puikiom Eustachijų luomai pagerbia.
 Vyko pirmi ant žirgų ir dviračių vežimų didikai,
 grupėm su vėliavomis juos sekė pėsti pasauliečiai,

⁶⁰ Orig. „si quid habes“, Romos poetų mėgta frazė, žr. Marcialio *Epigr.* II, 64, 6, Ovidijaus *Metam.* VI, 612, Vergilijaus *Ecolg.* III, 52; IX, 32.

⁶¹ Orig. „ultima Thule“, cituojama Vergilijaus *Georg.* I, 30.

⁶² Paminėtas Radvila Našlaitėlis. 1586 m. jo lėšomis Nesvyžiuje buvo pastatyta pirmoji Lietuvoje barokinė Šventojo Kryžiaus bažnyčia, tapusi jėzuitų ir Radvilų šeimos nekropoliu, jėzuitų vienuolynas ir kolegija.

⁶³ Orig. „Ut CAROLOSTADIUM, seu nota Cretinga loquetur“ – pirmasis neolotyniškojoje poezijoje Kretingos (Karolštato) vardo paminėjimas. 1602 m. čia buvo pastatyta bažnyčia ir įsteigtas bernardinų (pranciškonų) vienuolynas. Chodkevičiaus lėšomis Kretingoje 1610–1617 m. buvo pastatytas naujas mūrinis Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčios ir bernardinų vienuolyno pastatas.

⁶⁴ Orig. „KROZENSE Lyceon“. 1614 m. Chodkevičius fundavo Kražių kolegiją.

⁶⁵ Orig. „tempore verno“, cituojama Lukrecijaus *De rer. nat.* V, 802.

⁶⁶ Orig. „pia numina“, Ovidijaus ir Vergilijaus vartota frazė, žr. *Ars amat.* III, 347 ir *Aen.* IV, 382.

⁶⁷ Orig. „Dixit et ad Superos paribus se sustulit alis“, imituojama Vergilijaus *Aen.* IX, 14: „dixit, et in caelum paribus se sustulit alis“ („Tai pasakius, lengvučiais sparnais pakilo į orą“, Antano Dambrausko vertimas).

ėjo jiems iš paskos vienuoliai ir likę dvasiškiai,
150 o tarp Bažnyčios aukštų hierarchų pats vyskupas žengė.
Baltas apsiaustas pečius, o balta mitra dengė galvą.
Modamas dešine, jis vis laimino kryžiumi minią.
Vyskupui studentija pastatė pagirtiną arką
ir keliomis kalbomis, angelų dialogais, balsingais
155 lyrų ir triūbų garsais nuo jos jam linkėjimus siuntė,
žodį nuo scenos išstart šventajam Eustachijui davė.
Džiaugės ir sekė akim miestelėnai vyskupą naują,
išvaizda orų, tačiau papročiais malonų ir kuklų, –
mokslu didžiu ir dora pažymėto proto didiką.
160 Gavęs abu vadovus, karaliui Zigmantui Vilnius
padėką reiškė už juos kartu su visais savo luomais.

Vyskupą gavus, dabar ir vaivados veidą išvysti
sostinė troško, todėl gėlėtplaukio pavasario metui
liepė ateit kuo greičiau, ir šis paliepimas padėjo:
165 ėmė šilti žiema, nuo dažno lietaus pasitraukė
šaltas sniegas, tai čia, tai tenai pasirodė gyvybė.
Dieną anksčiau⁶⁸ pumpurais ir liaunos pasipuošė blindės.
Įsauly žemė visur nuo jaunučių našlaičių paraudo
ir žiedai altorius ir merginų kasas padabino.
170 Rinko ir dėjo krepšin vaikštinėdamas vietom ūksmėtom
juos vilijadžių būrys, kad Vilniaus mūrai galėtų
kryžkelėse žiedelius vaivadai žengiant barstyti.

Stojo lauktoji diena, kai Helės nešėjas jau Febą
dukart po dvylikakart parų per žvaigždes buvo vedęs⁶⁹.

⁶⁸ Orig. „Ante diem“, imituojama Horacijaus *Epist.* I, 2, 35, Manilijaus *Astron.* I, 794, Ovidijaus *Epist.* XV, 62; XVII, 238, *Ars amat.* I, 184; III, 739, *Metam.* I, 148; VI, 675, *Fast.* IV, 647, *Trist.* IV, 10, 82, Vergilijaus *Aen.* I, 374; IV, 620, 697 ir kt.

⁶⁹ Orig. „Iamque optata dies aderat, cum portitor Helles, / Phoebum bis decies circum egerat Astra quaterque“, pažodžiui: „Ir atėjo laukta diena, kai Helės nešėjas Febą jau buvo vedęs palei žvaigždes dukart po dešimt ir dar keturis kartus.“ Čia greičiausiai minima kovo 25-oji, Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelėi Marijai diena. Chodkevičius Švč. Mergelę ypač gerbė; minėtą titulą turi jo lėšomis Kretingoje pastatyta bažnyčia. Helės nešėjas – auksavilnis avinas. Debesų deivė Nefelė jam buvo liepusi į Kolchidę nugabenti savo vaikus Helę ir Friksą. Jo kailis vėliau pateko į dangų ir tapo vienu iš Zodiako ženklų ir žvaigždynų (Avinu). Saulė

- 175 Tądien didikų būry⁷⁰ Chodkevičius įžengė Vilniun.
Svarbūs valstybės darbai į Vilnių daug jų surinko,
nes jiems reikėjo aptart, kokia tvarka ir už kokius
pinigus galima bus karalaitį lydėti į Maskvą,
kur jam didžiulė valdžia Olimpo valia atiteko.
- 180 Kas įstengs apsaukt, nuo kokių plojimų ir džiaugsmo
gaudė Vilniaus stogai?! – Jei giesmės įkvėpėjas Delietis⁷¹
būtų uždegęs mane ir pėdoms, ir meniškai kalbai,
tinkamais žodžiais vis tiek nebūčiau pajėgęs išreikšti⁷²,
kaip iškilmingai minia ir kokiom katutėm Kamenos
- 185 su Palade priešaky sutiko herojų!.. Ši deivė
protą jam įteikė ten, Drąsa – narsuolišką dvasią,
Marsas žadėjo talkos, o Heraklis ir Marso jaunimas –
jam paklusnumo apščiai. Tada Enkelado sparnuota
sesė⁷³ prisiekė visur pasauly išgarsint jo šlovę.
- 190 Nuo piramidinės jie pakyls visa tai pranašavo.
Puošė Aono žiedai ir marginto popieriaus juostos
sienas toj gatvėj, kuri į svarbiausią pastatą vedė.
Priesaikos duoti į jį iškilmingai Karolis žengė.
Ten su didžiausia šlove įvairiom emblemom vaivados
- 195 darbus ir karo žygius įamžino dainių kūryba.
Na, o kaip Vilnius? Kokiom dovanom jis vaivadą sutiko?
Veržės prie jo jis būriais pėsčių ir raitų⁷⁴ miestelėnų,

Avino ženkle dabar būna kovo 21 – balandžio 20 d., o to paties vardo žvaigždyne – balandžio 14 – gegužės 13 d. „Portitor Helle“ – Romos poetų vartota frazė, žr. Kolumelos *De re rust.* X, 1, 1, 155, Lukano *Bell. civ.* IV, 57 ir Marcialio *Epigr.* IX, 71, 7.

⁷⁰ Orig. „procerum comitante caterva“, imituojama Vergilijaus *Aen.* II, 40 (II, 370; V, 76): „magna comitante caterva“ („apspiestas minios palydovų“, Antano Rukšos vertimas).

⁷¹ Apolonas, Delo saloje gimęs Dzeuso ir titanidės Leto sūnus, muzikantas, menų globėjas ir Mūzų vadovas.

⁷² Toliau autorius apdainuoja Chodkevičiaus sutiktuvų iškilnę, surengtą Vilniaus jėzuitų akademijos studentų, miesto magistrato narių ir gyventojų.

⁷³ Paskala, taip apibūdinta ir pavaizduota Vergilijaus *Aen.* IV, 175–188. Enkeladas – vienas iš gigantų, pagimdytas deivės Gajos, bet per gigantomachiją Dzeuso nutrenktas žemėn ir prispaustas Etnos kalnu.

⁷⁴ Orig. „peditumque equitumque catervis“, cituojama Stacijaus *Theb.* XII, 657.

įkandin miesto galva – pats Tomas Digonis⁷⁵ – sekė.
 Jis, kaip dera, trumpai pasveikinęs savo vaivada,
 200 džiaugsmą išreiškė, visiems plojimu ir dūdomis tariant,
 įvedė svečių vidun ir klevo krėslan pasodino.
 Padavė Vytį ir dar ketūrkampiais išpuoštą buožę –
 ženklus, kuriuos ir visi ankstesni vaivados turėjo.
 Teko vaivadai tada garbingiausias atmintinas ženklas⁷⁶ –
 205 Mentor⁷⁷ darbo taurė iš aukso rūpesčiams vyti
 ir saldžiajam vyne kareivystės nelaimėms skandinti.
 Medžiagą viršijo tas kūrinys⁷⁸, nes ženklais ir paveikslais
 buvo nusėtas išvien, – auksė išraižytus didingus
 Chodkevičių giminės žygius ir darbus žymėjo.
 210 Žmonės ir žygiai ant jo grandine ilgiausia rikiavos⁷⁹.
 Ir išsiskyrė iš jų pagarsėjęs mūšiuos herojus –
 Jonas, Zaslavskio dukters pagimdytas⁸⁰. Jis – Karolio tėvas.

⁷⁵ Orig. „Thomas Digon, hoc Consul in anno“. Vilniaus burmistras Tomas Digonis minimas 1592–1627 m. dokumentuose. Spėjama, priklausė lietuvių kilmės Vilniaus miesto valdančiajam elitui. Buvo karaliaus sekretorius, Bernardinų vienuolyno apaštališkasis sindikas. Sprendžiant iš įrašo antkapyje, mirė 1627 II 17, palaidotas Vilniaus bernardinų bažnyčioje (Aivas Ragauskas, *op. cit.*, p. 296).

⁷⁶ Orig. „pignus honoris“, cituojama Ovidijaus *Fast.* II, 633.

⁷⁷ Mentoras – pagarsėjęs Antikos menininkas, raižytojas ir auksakalys.

⁷⁸ Orig. „Materiem superabat opus“, cituojama Ovidijaus *Metam.* II, 5.

⁷⁹ Orig. „Visitur hic hominum et series longissima rerum“, imituojama Vergilijaus *Aen.* I, 641–642: „series longissima rerum / per tot ducta viros antiqua ab origine gentis“ („Protėvių žygiai gražiai išrašyti, jų eilei nėr galo – / Visa, kas nuveikta vyrų nuo pat giminės įkūrimo“, Antano Dambrausko vertimas).

⁸⁰ Jonas Jeronimaitis Chodkevičius (apie 1537 – 1579 VIII 4) – LDK valstybės veikėjas, pagarsėjęs karys ir karo vadas. Karo mokslus išėjo mūšių laukuose, kai imperatoriaus Karolio V pusėje kovojo prieš karalių Pranciškų I. 1559 m. tapo LDK stalininku, o 1563 m. pabaigoje ar 1564 m. pradžioje – Žemaičių seniūnu. 1566 VIII 2 Žygimantas Augustas paskyrė jį Livonijos administratoriumi. Chodkevičius vadovavo Lietuvos delegacijai baigiamuoju Liublino unijos sudarymo laikotarpiu (1569 III–VI) ir pasiekė, kad unija būtų sudaryta Lietuvai palankiomis sąlygomis. 1574 m. tapo Vilniaus kaštelionu. Pasirašė 1579 IV 1 Stepono Batoro privilegiją, kurią įsteigtas Vilniaus universitetas. Autorius klysta nurodydamas Jono motiną. Jeronimo Chodkevičiaus žmona, Jono Jeronimaičio motina, buvo Ona Šemetaitė-Chodkevičienė (Genutė Kirkienė, *LDK politikos elito galingieji: Chodkevičiai XV–XVI amžiuje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008, p. 143; iliustracijų bloko Nr. 1: „XV–XVI a. Chodkevičių giminės šakos“). Su Zaslavlio kunigaikščiais Chodkevičiai giminiavosi per prosenelę, kunigaikštę Jaunutę Agnietę Bielskytę-Chodkevičienę, prosenelio Jono Chodkevičiaus

- Jam sėkmingai pulkams vadovaujant⁸¹ negąsdino jokios audros nėmaž Lietuvos, nes jis joms pastodavo kelią.
- 215 Čia pavaizduotos gražiai imperatoriaus Karolio kovos – Jonas Chodkevičius ten su kitais taip pat dalyvavo⁸². Jo įspūdingus žygius įvertinęs, Karolis grafo titulu išimtinu nusprendė jį apdovanoti ir prie turėtos Strėlės jam Grifą su kardu pridėjo.
- 220 Cezario garbei ir jo maloningai širdžiai atminti davė sūnui paskui jis prakilnų Karolio vardą (šis teutonų kalba įvardija vyrą). Ir tokiu tapo tėvynei šisai – už ją kaip vyras kovoja⁸³, būdamas jai kaip sūnus, o drąsa ir geba – kaip Achilas.
- 225 Už jo pasiekimus⁸⁴ karalius Zigmantas vyrą ima pamaž iš eilės garbingais titulai puošti – rauzgano aukso taurėj jie taip pat paeiliui pavaizduoti. Čia Žemaitijos kraštus valdyti ir teisti jam liepta – džiaugiasi Žemaitija, seniūną šitokį gavus⁸⁵.
- 230 Perdavė jam Lietuvos kariuomenės valdžią karalius – ploja visa Lietuva už šį etmono buožės davimą⁸⁶. Matos toliau ant taurės išraižyti mūšiai. Pats pirmas – vykęs⁸⁷ moldavų krašte vadovaujant Zamoyskiui jo mūšis.

(apie 1420 – tarp 1482 ir 1485) žmoną, ir Jono Jeronimaičio pusseserę, Grigaliaus Chodkevičiaus (apie 1517–1572) dukterį Sofiją Chodkevičiūtę-Zaslavskienę, Jonušo Zaslavskio žmoną (*ibid.*, p. 145; iliustracijų bloko Nr. 1: „XV–XVI a. Chodkevičių giminės šakos“).

⁸¹ Orig. „Sospite quo duce militiae“, imituojama Marcialio *Epigr.* II, 91, 2: „sospite quo magnos credimus esse deos“ („Tu – su mumis ir dievai, tikim, taip pat su mumis“, Aleksandro Veličkienės vertimas). Dar žr. *Epigr.* V, 1, 8.

⁸² Orig. „Ut quorum Chodkiewiczus pars magna IOANNES“, imituojama Vergilijaus *Aen.* II, 6: „et quorum pars magna fui“ („Ir jų dalyvis buvau“, Antano Dambrausko vertimas).

⁸³ Orig. „movet arma“, Romos poetų vartota frazė, žr. Juvenalio *Sat.* XIV, 5, Silijaus Italiko *Pun.* XII, 718, Vergilijaus *Aen.* XII, 6.

⁸⁴ Orig. „meritis pro talibus“, cituojama Vergilijaus *Aen.* I, 74.

⁸⁵ 1599 VII 19 J. K. Chodkevičius buvo nominuotas Žemaičių seniūnu.

⁸⁶ 1601 IV 27 J. K. Chodkevičius buvo nominuotas LDK lauko etmonu (*Urządniczy centralni i dostojnicy XIV–XVIII wieku*, p. 46).

⁸⁷ Orig. „emicat ardens“, cituojama Vergilijaus *Aen.* VI, 5. Minimas 1600 X 20 mūšis ties Bukovu Valachijoje. Jame Jano Zamoiskio (Jan Sariusz Zamojski, 1542 III 19–1605 VI 3) vadovaujamos ATR pajėgos sumušė Moldavijos ir Valakijos gospodariaus Mykolo Stiprijo

- Stoja jis pirmas į jį ir jį paskutinis palikęs
 235 pergale pelno pjova⁸⁸, privertęs Mykolą bėgti.
 Kuoknesė jo pastangom sumušus priešą pareina,
 grįžta su jo narsumu ir kitos Livonijos pilys:
 Tartu (tas – su apgula), dar Pernu (tas – perkopus sienas),
 Daugavgruva (prie jos išguldyti Mansfeldo vyrai)⁸⁹.
 240 Siaubdamas lyvių žemes ir sūnėną – teisėtą karalių –
 iš paveldėtos gimos karalystės varydamas, šituos
 miestus Marso valia užėmęs Karolis⁹⁰ buvo.
 Matės, kaip jis raitomis link laivyno galvotrūkčiais lekia,
 sumuštas per kautynes toj vietoj, kur Kichholmas stovi⁹¹.
 245 Verkė Chodkevičius ten, tiek tūkstančių kritus išvydęs...
 Mūšy prie Talino – du, o penkis – per mūšį ties Paide
 buvo pasiuntęs myriop prieš tai jis tūkstančius švedų⁹².
 Krito lauke šiam nuo jo keturiolika tūkstančių vyrų!..
 Mentoras jų didžiules krūvas ant taurės pavaizdavo,

(1558–1601 VIII 9) kariuomenę. Mūšyje ypač pasižymėjo Jono Karolio Chodkevičiaus vadovaujami LDK kariai. Daugiau žr. Adomas Stanislovas Naruševičius, *Historija Jana Karola Chodkiewicza, woiewody wileńskiego, hetmana wielkiego W. X. L*, t. 1, W Warszawie: w drukarni nadworney J. K. Mci, 1781, p. 41–44.

⁸⁸ Orig. „Dat stragem“, cituojama Vergilijaus *Georg.* III, 556.

⁸⁹ Minimos pergalės, pasiektos pirmaisiais Livonijos karo su švedais metais ir vėliau. 1601 VI 23 Chodkevičiaus vadovaujama LDK kariuomenė sumušė Kuoknesę apgulusius ir papildomai apgulėjams į pagalbą skubėjusius švedus (Darius Antanavičius, *Lietuvio bajoro Dešimtmetis Livonijos karas (1610 m.) ir jo autorius*, Vilnius: Žara, 2006, p. 121–126). 1602 XI 16 pradėjęs Tartu apgultį, šį miestą ir pilį Chodkevičius užėmė 1603 IV 13 (*ibid.*, p. 146–153). 1609 m. spalio pradžioje Chodkevičiaus kariuomenė per kelis susirėmimus ties švedų užimta Daugavgruva sumušė Joachimo Frydricho Mansfeldo dalinius. Daugavgruva lietuviams pasidavė 1609 m. spalio 8 ar 9 d. (*ibid.*, p. 257–262).

⁹⁰ Minimas karaliaus Zigmanto III Vazos dėdė, Sudermanijos kunigaikštis Karolis (1550 X 4 – 1611 X 30), iš sūnėno paveržęs Švedijos sostą. Dėl šios priežasties Lietuvos ir Lenkijos autoriai karą prieš Livonijon įsiveržusius švedus vadino teisėtu.

⁹¹ 1605 IX 27 ties Salaspiliu (Kirchholmu) Chodkevičiaus vadovaujama LDK kariuomenė (apie 4000 karių) sumušė Karolio IX pajėgas (apie 14 tūkst. vyrų). Mūšio lauke krito apie 9 tūkst. Karolio IX karių; pats karvedys išsigelbėjo bėgdamas. Daugiau žr. *ibid.*, p. 185–194.

⁹² 1603 m. rugsėjo mėn. Chodkevičius ties Talinu sumušė nemažas švedų pajėgas (*ibid.*, p. 158). 1604 m. rugsėjo 25 d. mūšyje prie Paidės jis sutriuškino generolo Arvydo Eriksono Stolarmo (Arvid Eriksson Stålarms) vedamus švedus; mūšio lauke krito apie 5 tūkst. priešų karių (*ibid.*, p. 166–170).

250 stulpą pačiam vidury su įrašu tokiu pastatęs:

Lyvi, gal puola tave jau Karolis iš Sudermano? –

Karolis Chodkevičių jį be vargo atrems!

Tavo valdovas – tasai, kas už patį keršija priešui,

tad ir paklusk tam linksmi, kurs išvadavo tave!

255 Matos toliau ant taurės Maskvijoj patirtos nelaimės
ir per baisius pavojus⁹³ išvaduoti mūsų piliečiai.
Gelbsti štai nuo apsiausties saviškius jis kelis syk Možaiske –
šimtą tūkstančių ten su menkom pajėgom jis išvaikė⁹⁴.
Būtų saugi ir Maskva vadovaujant Karoliui likus,
260 jei paramos pinigais ir vyrais nebūtų pristigę⁹⁵.
Su pastoviais daliniais jis laimėjimus būtų apgynęs⁹⁶
ir savo vyrus ilgiau išlaikęs priešiškoj žemėj.
Aukso ir sidabru spinduliuojančią savo indaują
jis padalino kariams; panašiai ir anksčiau jis padarė
265 su paveldėtu turtu, nes tėvynę širdy jis taip myli!
Ypač gražiai apie jo dosnumą kalba Smolenskas –
šitas puošmuo ir garsus trofėjas, Zigmantui tekęs⁹⁷.

⁹³ Orig. „per aperta pericula“, imituojama Vergilijaus *Aen.* IX, 663 (XI, 360): „in aperta pericula“ („grėsmėn pražūtingon“, Antano Rukšos vertimas).

⁹⁴ Tai veikia poeto išmone, o ne realiais įvykiais grįstas vertinimas. 1609 m. rugsėjį ATR kariuomenei apsiautus Smolenską, svarbiausias ir didžiausias mūšis įvyko 1610 VII 4 prie Klušino (vietovė netoli Viazmos, Smolensko sr.). Čia ATR kariuomenė (apie 7 tūkst karių), vadovaujama Lenkijos lauko etmono Stanisławo Żółkiewskio (1547 ar 1550 – 1620 X 7), sumušė apgultiesiems į pagalbą skubėjusius Maskvos pulkus (apie 30 tūkst. karių) bei jiems talkinčius švedų dalinius (apie 5 tūkst. karių). Ši pergalė atvėrė kelią į Maskvą. Pakeliui buvę rusų miestai pasidavė nugalėtojams be kovos. Vienas iš jų buvo Možaiskas (Bohun Tomasz, *Moskwa*, 1612, Warszawa: Dom Wydawniczy Bellona, 2005, p. 34–35 ir toliau).

⁹⁵ Żółkiewskio vedami daliniai Maskvą pasiekė 1610 IX 3. 1611 m., etmonui išvykus ginti valstybės sienų nuo turkų ir totorių, jungtinei kariuomenei vadovavo Chodkevičius. Nesulaukęs tinkamos paramos, 1612 m. jis pasitraukė nuo Maskvos ir grįžo į Lietuvą.

⁹⁶ Orig. „ut parta tueri / pergeret“, imituojama Ovidijaus *Ars amat.* II, 13: „Nec minor est virtus, quam quaerere, parta tueri“ („Dorybė ginti, kas įgyta, yra ne mažesnė nei stengtis įgyti“).

⁹⁷ Karaliaus Zigmanto vadovaujama ATR kariuomenė Smolenską užėmė 1611 VI 14 po dvidešimt mėnesių trukusios apgulos.

- Karolio pastangomis ten tiekšyk buvo įveiktas badas
ir pristatyta naujų pajėgų tvirtovei apginti!
- 270 Karoliui šlovę dėl to pelnytai gieda Smolenskas:
„Priešą nuvijęs, esi man Kamilas ir Timoleonas!“⁹⁸
Nors jis ir spyrės labai, vaivados postu jį karalius
apdovanojo dabar, nes jo budrumu ir sargyba
nuo maskviškių gylių ligi šiol vis apsaugomos sienos.
- 275 Stojus pavasariui šiam karalius pasižada siųsti
į maskviškių žemes Vladislovą, padedant Kristui,
supamą patikimai Lietuvos ir Lenkijos vyrų.
Žodis virsta veiksmu, kuriam tas pasižadėjo.
Buvo balandžio šešta, kai lydymas tėvo į kelią
- 280 leidos karaliaus sūnus ir Varšuvos mūrus paliko⁹⁹.
Lecho visų vandenų karalienė Vysla jam tarė:
„Leidžiu išties nenorom tau, karaliau sūnau, iškeliauti,
nesgi tiek kartų plukdžiau šiom bangom aš patį su tokia
aukso vilna, kuriai ir Esono sūnus nusileistų!“¹⁰⁰
- 285 Ženk, kur šaukia tave lemtis¹⁰¹, ir saugok tėvynę,
o mane su Donu, jei per daug neprašau tik, apvesdink!
Tad jau laimingai dabar, Vladislovai, ženk į Maskviją
ir tuos priešus, kuriuos ten Karolis buvo sulaikęs,
ginklais iš naujo paverk, kad visa tau Šiaurė tarnautų!“ –
- 290 Vyslos nimfų būrys jos žodžiams pritarė šūksniais:
„Ei, tegyvuoja, valio! Te Vladislovas pelno ten triumfų!“
Didis grafe, kurį šia trumpa knygele išgarbstyti

⁹⁸ Markas Furijus Kamilas (V–IV a. pr. Kr.) – legendinis karvedys, nugalėjęs Romos kaimynus volskus bei ekvus, užėmęs Vejus ir sumušęs Romą užėmusius galus. Timoleonas (IV a.) – Korinto laivyno vadas, padėjęs sirakūziečiams kovoti prieš Sirakūzų tiraną Dionisiją Jau nesnijį, vėliau sėkmingai gynęs Sirakūzus nuo kartaginiečių.

⁹⁹ Užimti Maskvos sosto karalaitis Vladislovas išvyko 1617 IV 6.

¹⁰⁰ Orig. „Laetum hac navigera quem vexi saepius unda, / Quo minor Aesonides, aurato vellere clarum“, pažodžiui „kurį aš šituo laivuojamu vandeniu dažnai vežiojau linksmą ir garsų aukso vilnos [apsiaustu?], kuriam nusileidžia [net pats] Esono sūnus“. Esono sūnus Jasonas surengė argonautų žygį į Kolchidę ir, įveikęs daug kliūčių ir atlikęs didžių žygdarbių, iš jos pagabeno auksavilnio ériuko kailį.

¹⁰¹ Orig. „quo Fata vocant“, imituojama Vergilijaus *Aen.* VI, 147: „si te fata vocant“ („Jei tave šaukia lemtis“, Antano Rukšos vertimas).

ir iškentėtus kadai už tėvynę vargus paminėti
stengiasi mūs paslaugi Kamena, – tesuteiks malonumo
295 toks priminimas bėdų pasiekus šitokią garbę!
Tik nelaikyk bėdomis, kas tėvynei bėdų Iliadą
įveikė ar kas nuo jos tiek kartų priešus nuvijo!
Tau paskirta ši garbė, tu pasiekei jos pačią viršūnę –
tokią, kuri tau dievų nemirtingą šlovę jau žada!